

106

Méir Avraham Munk

Magyarországi jesivákban

1844–1851

Méir Avraham Munk (1830–1907), *Életem története* (1899)

Fordítás:

Meir Avraham Munk, *Életem története*. Héber eredetiből fordították Arday Simon és Fábrián Miksa, Nagykanizsa, 1942 (Hágár. Magyar zsidó történelem: Szöveg és tanulmány, 2) (Budapest – Jeruzsálem: Múlt és Jövő Kiadó, 2002)

(a) Lakompak¹

(...) Avraham Ullmann rabbinál a rendszer nem volt olyan, mint más jesivák rabbijainál a tanítványaikkal való bánásmód dolgában. Minden más jesivában a rabbi mindennap előadja a tanítványainak a beható tárgyalásra kerülő siurt és az úgynevezett *Neben* siurt, és a tanítványok tartoznak hetente csütörtökön vagy pénteken vizsgára jelentkezni, tanúságot adni arról, mivel töltötték az idejüket. Másutt a rabbi vigyáz tanítványaira, nem eszik-e a hitközségi tagok kenyerét hiába a Tóra tanulása nélkül. Nem laknak-e jól az ő fáradozásukból, anélkül, hogy üdvösséget szereznének nekik, hogy helyette ürességeket és hiúságokat hajszoljanak. Ha ilyen bóchur akad, aki gyöngé munkájában, aki elpocsékolja idejét, az testvére a rontónak. Ilyen bóchurnak a rabbi azt szokta mondani, menj, nincs neked itt helyed, és az ilyen bóchur elmegy, amerre akar, egy más jesivába. Ezért ilyen felügyelet mellett az írástudók buzgósa folytán gyarapodik a bölcsesség és valamennyi bóchur Isten tanítványa, nincs köztük hamis és alattomos. De a lakompaki rabbinál nem így volt. Ő kihirdette a bét hámidrásban a bóchurok gyülekezete előtt, hogy tanulják meg például a *Hoil szugját*. A bóchurok 4–5 hétig maguk tanulták a szugját, anélkül hogy a rabbtól egy szót is hallottak volna arról. Nem úgy, ahogy más rabbi tanítja tanítványait, megmutatva nekik a tanulás menetét a Gemara és Toszafot részleteiben a kérdésekkel és feleletekkel, felveti a nehézségeket, megoldja és tisztázza a tárgyat, mielőtt elérnék azt a biztonságot, hogy megérthetnék eredeti elgondolásait. Nem volt jó tanítójuk, aki irányt szabott volna számukra, hanem szónok volt, aki a maga gondolatait adta elő. Mikor aztán azt hitte, hogy a bóchurok elég ideig elmélkedtek a szugja fölött, másodszer is kihirdette, hogy vasárnap kezdi a siurt. Meg is kezdte vasárnap 10 órakor. Egy órát azonban tréfákkal töltött el, és csak egy óráig adta elő a Gemarát és a Toszafót a magyarázatokkal. Délben eloszlott a társaság, és ki-ki elment ebédelni.

Így tartott a siur 3 napig. Negyednapra előadta az ő új gondolatait, régi dolgokat, melyeket még fiatal kora óta rejtegetett.

¹ Ma: Lackenbach (Burgenland, Ausztria).

(b) Galgóc²

(...) Négy héten át kitartással tanultam, mint a jesiva többi tanulója, a szugját a korábbi és későbbi kommentárokkal minden segítség nélkül, csupán magamra támaszkodva. És mikor a Mester megtudta, hogy már eléggé megtanultuk a szugját, hogy megérthessük a Tóra újabb értelmezését, az ötödik héten négy napon át velem tanultuk a siurt, és naponta előadta nekünk az ő értelmezését, értékes gondolatokat, kérdések halmazát és magyarázatokat a korábbi és későbbi értelmezésekhez a rabbi értelmezése szerint, leszállva a halacha mélységeire. És mindennap délután elismételtük az új tanításokat, amelyeket hallottunk, és elrendeztük azokat emlékezetünkben, hogy abból semmi el ne vesszen. És egy se hiányzott. Mert a Mester nagyon ügyelt tanítványaira, hogy tudják az ő tanításait, amelyekben gyönyörködött, amidőn hallotta azokat szájukból a vizsga napján, ha szépen mondták el azokat. Csütörtökön volt a vizsga. Reggel, mikor ágyamból felkeltem, dobogott a szívem, féltém és remegtem, mint akinek törvény elé kell állnia, mely élete vagy halála felől határoz. Kilenc órakor összegyűltek a jesiva hallgatói valamennyien a tanházban, és a rabbi kijött szobájából, melyből ajtó nyílt a tanházba. Arca, mint valamely angyalé, úgy ragyogott, mint a nap ragyogása fényes nappal. Mert olyan szép embert, mint ő volt fiatal korában, ezer között se lehetett találni. Elfoglalta helyét az asztalfőn a szép bőrrel bevont és lószőrrel kitömött rabbiszéken, amelyet a tanulók egylete készített számára purimi ajándékképpen az elmúlt évben. Az összes módosabb tanulók, akik a szülői házból kaptak segítséget, az asztal körül ültek, mindegyik a maga helyén. Mert a helyeket eladták nekik vagyoni viszonyaik szerint. Aki többet adott, az fent ült, aki kevesebbet, az lejjebb. A szegény tanulók, akiknek nem volt 2-3 forintjuk kijelölt helyre, mögöttük álltak, és egymás mellett szorongtak.

A rabbi egy tekintettel végignézett a jesiva hallgatóin, hogy megvizsgálja, együtt vannak-e valamennyien, miként a pásztor szemléli az ő nyáját. És csend volt a hallgatók között, nem hallatszott a legkisebb suttogás sem, mintha valamennyien némák lettek volna, és nyelvük inyükhöz tapadt volna. Mert mindannyian féltünk és rettegtünk az iránta való tisztelettől, mintha csak királyt láttak volna szemeink az ő szépségében. És én azt gondoltam, hogy a vizsgálat az asztal körül ülő tanulók egyikénél fog megkezdődni, de nem így történt. A Mester szorgosan figyelte az álló diákokat, és azt kérdezte, hol van a kis nyitrai bóchur? Megrémültem, mikor hallottam, hogy engem hívott elsőnek a vizsgán. De feleltem, itt állok! És ő megparancsolta, hogy menjek közelebb hozzá. És mondotta, mondd meg nekem, tudod-e... És én hangos szóval és a tanulás dallamával feleltem, mint egy ember, aki hangosan kiált az ortodoxiából, és előadtam előtte összes tanításait, minden részletet, amelyre pontosan ügyelt a Talmud, a Rási és a Toszafot tanításánál. A kérdéseket és a feleleteket, amelyeket összekapcsolt és szétválasztott, és a halachákat, amelyek azokból láncként következnek, és hogyan oldódtak meg a kérdések mind az ajkak beszédje nyomán, melyek tisztán beszéltek. És ő ült az ő székén, és mosolygó arccal és örvendező szívvel hallgatta fejtegetéseimet, mert örült saját szavainak, tanításai szépségének, amelyeket én mondtam el fennakadás és ferdítések nélkül, mint aki egy teljes óráig körben jár, míg nem elérkeztem a Misna végéig. S miután

² Freistadt, ma: Hlohovec (Szlovákia).

láttam, hogy tetszettem, és kedvét találta előadásomban, és szavaim érthetőek voltak, el akartam kezdeni a Gemarát is.

A rabbi azonban intett kezével, hogy hallgassak, és azt mondta, elég. Megkérdezte tőlem, ki az a bóchur, akivel tanultam. Én pedig azt feleltem, hogy a Mester szájából hallottam a dolgokat naponta a siur tanulásakor, és nagyon figyeltem, hogy jól megértsem azokat, és meg is őriztem azokat emlékezetemben, nehogy elfelejtsem, és amidőn hazaértem, jól átismételtem azokat, és nem volt fontos nekem, hogy valaki korrepetáljon velem, mivel nem felejtettem el azokból egy szót sem.

(...)

Ez a vizsga dicséretedre válik, mondta a rabbi, mert hallottam, hogy szépen adsz elő, és tetszettél is nekem. És ha továbbra is igazán valóra váltod a bibliai verset, hogy foglalkozzál azzal nappal és éjjel, s továbbra is állhatatosan tanulsz, mint ahogy kezdted, úgy biztosítalak, hogy két év után kitűnő bóchur lesz belőled, mert nagy tehetséged, gyors felfogásod és emlékezőtehetséged van, amint azt tapasztaltam. Most hát menj, haladj tovább az igaz ügyben, tarts ki a Tóra és istenfélelem mellett, abba ne hagyd. És ettől a naptól kezdve egyike lettem azoknak a bóchuroknak, akik felé kegyes ábrázattal, sokszoros kitüntetéssel fordult, s ha látott nálam valamit, amit helytelenített, gyengéden figyelmeztetett, miként apa az ő fiát, és így szólt hozzám, egy bóchur azon a színvonalon, ahol te állasz, felismeri az ő értékét, és dicsőséggel koszorúzza magát.

(...)

Minden héten csütörtökön éjjel a rabbi előtt tanultunk, és átismételtük mindazt, amit akkoriban tanultunk, és ekkor is vizsgáztatott, hogy lássa, milyen a bóchurok emlékezőtehetsége, hogy nem felejtették-e el mindazt, amit tőle hallottak a tanítás alatt, és hogy vajon erős-e vagy gyenge a kitartásuk a tanulásban. És midőn éjfél lett, valamennyien a földön ültünk és sírtunk, a rabbi is, a tanítványok is, szentélyünk pusztulása miatt, amint az szokásos. És miután befejeztük imáinkat, mindenki hazament aludni.

(c) Nyitra³

(...) Elkezdtem terveket szőni jövőmre vonatkozólag, és azt kérdeztem, mi célja, hogy a Tórával foglalkozom csupán, és nem gondolok arra, hogy életfát készítsek magamnak az elkövetkező időben. Megvizsgáltam magamat, mi vagyok most, és mi leszek a jövőben. Mit tanultam, és mit tudok ahhoz, hogy férfi legyek, aki asszonyt és gyermekeket tart el, ha évek múltán erőt vesz rajtam a szerelem, és lelkem is vágyakozni fog, hogy házat alapítsak, amint ez illik minden bóchurhoz, amikor elérkezik abba a korba, hogy megnősüljön. És akkor láttam, hogy mezítelen vagyok, balga, nem pedig olyan ember, aki hasznára lehet az emberi társadalomnak. Íme mesterséget, ipart nem tanultam, nem vagyok sem szabó, sem cipész, sem ács. Adásvételhez se értek. És ha értenék is, hol van a hozzá szükséges pénz? És még mint tanító se boldogulnék, mivel az új idő szelleme más tanulmányokat kíván a gyermektől, mint amelyeneket én tanultam. Mert a kor halad napról napra hatalmas léptekkel, én pedig még hátul állok. És az időszerű

³ Neutra / Parucza, ma: Nitra (Szlovákia).

tudományok ismeretében ott vagyok, ahol a kor száz év előtt állott. A Talmud lapjain kívül, amelyet alaposan tanultam, a tudás összes forrásai el vannak tömve előlem. Minden könyv el van zárva előlem. Nem ismerem nyelvüket, írásukat sem ismerem. Még az illemszabályok is, melyek a világ színvonalán élő emberek között szokásosak, járatlan utak számomra. Nem ismerem sem az utat, sem az ösvényt, S ha beszédüket hallom, nyelvüket nem ismerem, pedig ma tizennyolc éves ifjú vagyok. És én nem akarom – szóltam magamban –, hogy szemlélője legyek számos éveken keresztül mások asztalának mint jesiva-bóchur, hogy kegyelemkenyeret egyem. Azt se akarom, hogy harmincéves koromig ott töltssem életemet, vagy talán még tovább is, hogy megváltóra várakozzam, akár az ország keleti, akár pedig nyugati részéről jönne is az, hogy összefűzzön leányával, aki semmiképpen se kívánatos, sőt tele van mindenféle hibával, hogy azután három évig házában, asztalánál éljek, majd pedig szabadon bocsásson, mint valami héber szolgát, és menjek, ahova akarok, amint a pozsonyi jesiva bóchurjainál és az összes más jesivákban is láttam. Akik még három év előtt fiatalok, szépek és kiválóak voltak, most feleség és gyermekek igájának terhét viselik, és a hitközségre vannak utalva, mert nincs nekik miből családjukat eltartani, mert semmit sem tudnak, csupán a *babyloni Talmudon* függenek szemeik, amelyet ifjúkorukban tanultak.

(...)

Akkoriban Nyitrán ketten tartottak fenn jesivát. Az egyik a hitközség rabbija volt, a gaon reb Jechezkel Baneth,⁴ a másik a kiváló halachista, reb Slomo Szerdahely dáján, aki később az Ipolyság rabbija lett. A rabbi jesiváját azok a bóchurok látogatták, akiknek foglalkozása a tanulás volt. Ezek nem törődtek a korral, az új időkkel, melyek napról napra előrehaladtak, hanem azt mondták, kitartunk Tóránk mellett, mert ez magában foglalja a világ minden tudományát. Ahol Tóra van, ott minden van. Minden egyéb világi tudomány pedig hiúság és szélnek hajhászása. A dáján jesiváját viszont azok látogatták, akik két ágon ültek. Voltak közöttünk istenfélők és könnyelműek is, és tanultak modern tudományokat, amelyeknek alapjai nem a szent hegyeken voltak. Egyikük barátom volt legzsengébb gyermekkoromból, minthogy egy chéderben tanultunk nagybátyámnál, reb Mendl Munknál. Neve Ruben Léb Buchsbaum volt. Minden tanulmányában értelmes fiú volt, aki úgy szeretett engem, mint édestestvért. Ő volt az első, akihez ragaszkodtam, és ő tanított engem a héber és a német nyelv kezdeteire. Akkor megosztottam a nap óráit minden tárgy számára. Hozzáfogtam ehhez, de azt se hagytam, és nagy kitartással tanultam egész nap. A Talmud volt a fő, a másodrendű pedig a Tánách német fordítással és kétféle nyelvtannal. Regényt is olvastam naponta egy órát Felsenburg nagyapám felügyelete mellett, aki tolmácsom volt minden idegen szónál, amelyet nem ismertem, és mikor az 1849. év elmúlt, már volt valamelyes tudásom mindkét nyelvben, és nem mondtam, ha hallottam azokat, hogy olyan nyelvet hallok, amelyet nem ismerek. Az újságok is, amelyeket akkor nagy bőségben nyomtattak naponta, minthogy azok hozták az eseményeket a harcmezőkről az országnak a király csapatai elleni háborújában, és ezért minden ember kezébe vette azokat, aki csak olvasni tudott, szintén nagy

⁴ Ezekiel Baneth (1773–1854). A temetésére írt héber verset Pesten az Egyetemi Nyomda adta ki: *עַת ספוד* (Ofen, 1855).

hasznomra voltak, és rávezettek arra az útra, amelyen haladtam. Mert olvasva azokat gyönyörűsége tettem szert, és így ezek kétszeresen hasznomra voltak. És mindez titokban történt, Istenben boldogult apám tudta nélkül, mert ő halálos gyűlölettel gyűlölt mindenkit, aki világi tudományokkal foglalkozott. (...)

(d) Pozsony⁵

(...) Mert jövőm miatti aggályok kínoztak, és nem hagytak nyugtot. Nem a holnap vagy a legközelebbi hónap gondjai miatt, mert a hívő ember, ha megvan a napi kenyere, nem aggódik a holnap miatt. Hanem ama jövő miatt, mely évek múlva jön el számomra, ha majd azt akarom, hogy én is tagja legyek az emberi társadalomnak, hogy megnősüljek, házat alapítsak, mert a tizennyolc éves ifjú házasságra való. És már régen kérdeztem magamtól, mikor cselekszem már én is a magam házáért. Nagy bánatomra azt tapasztaltam, hogy a jesivában való tanulásommal, akár a pozsonyi jesiva az, akár pedig az ország más jesivája, legyen akármelyik, nem találok meg azt az előnyt és célt, hogy emberré legyek, aki meg tud állani a lábain, és el tud tartani feleséget és gyermekeket, ami minden embernek a kötelessége, ha ember, és különösen, ha zsidó ember. Mert ha képzeletemben eltűnődtem a bóchurok fölött, és elvonultattam őket magam előtt gondolatban, mint bárányokat, láttam közöttük idős bóchurokat, akiknek haja már megfehéredett, mert már elérték a harminc, sőt negyven évet. És a fiatalok is, akiknek száma a százat is meghaladta, elérték már a huszonöt évet, és valamennyien idegen asztaloknál étkeznek, kegyelemkenyéren, megvetett és utálatos falatot, és valamennyien várják a napot, amikor egy ember kéri, hogy jöjjön valaki a nép szegényei közül, aki szereti a Tórát, és aki megváltsa őt ettől az utálatos élettől, és vejjül fogadja, hogy neki adja leányát, és tisztességes megélhetéséről gondoskodik akár házában, akár házán kívül. Mert a nép gazdajai közül tiszta véletlen, hegy az ezer közül, aki felajánlja szívét, hogy férjet adjon leányának Izrael ifjú előkelői közül, akik Tórát tanulnak, csak ha hibás a leány, aki nem tetszenék olyan férfinak, aki abban a helyzetben van, hogy keze munkájából lássa el házát.

El is határoztam magamban, hogy kikutatom, mi a sorsa annak a bóchurnak, aki ilyen szerencsére tett szert, és megtalálta, amire szíve vágyott, és elérte párját egy szegény leányban, aki szereti a Tórát, amilyen sok akad. Egész idő alatt, hogy az ilyen bóchur apósa asztalánál étkezik, kenyerét eszi és szerény anyagi erejét élvezi, addig tisztelik, és mindenki megbecsüli. De ha elmúlt a három év, míg asztalánál étkezhetett, amit hozományul adott leányának, és ő kénytelen elmenni a házból, és keze munkájával ellátni családját, akkor minden becsülés elmúlik, és jaj neki. Mert kénytelen gyerekeket tanítani, vagy pedig metszői szolgálatot vállalni valamely faluban, vagy annak a hitközségnek a terhére esni, amelyben lakik. Ha pedig egyike a kiválóknak, ha éles eszű és nagy tudományú, akkor jó sorsa lesz, rabbija lesz valamely kis hitközségnek, és akkor frigyét köthet a szegénységgel, amely nem szűnik meg házában egész életében. Mert hogy valamely nagy hitközségben lehessen rabbi, csupán egynek sikerül ezer közül akkor is, ha van ajánlása nagy rabbiktól és a környék előkelőitől.

⁵ Pressburg, ma: Bratislava (Szlovákia).

Én nem akartam, hogy ilyen legyen a sorsom a jövőben, bár közös sorsot vállaltam velük a jesivában. Egész idő alatt, míg Pozsonyban voltam, az ebédeken kívül, amelyeket ajándékképpen elfogadtam, nem fogadtam el ajándékokat emberektől, nem estem terhére az élelmező egyleteknek, mert nem nyitottam ki ajtaikat sohasem, azt se tudtam, hol van kijáratuk. Heti pénzt se fogadtam el, se utalványt szombati étkezéshez, még ha nem is volt hol étkezzem szombaton, mert megelégedtem két étkezéssel. Mindig az volt a törekvésem, hogy a magam szerzeményét élvezzem, amelyet óraadással, gyermekek tanításával szereztem különböző tárgyakat tanítva, amit apáik kívántak. És jólétem, melyet gondolatban elképzelttem, az volt, hogy találjak egy gazdag embert, aki házába fogadjon két-három gyerek nevelőjéül, hogy Tórára és különböző tárgyakra tanítsam őket, amelyek szükségesek az emberi életben akár városban, akár vidéken. Fizetésül legalább húsz Schein forintot reméltem, melyhez szabad lakás és étkezés szokott hozzájárulni. Ott tartózkodnám két-három évig, míg egy kis összeget megtakaríthatnék, és akkor elkezdenék kereskedni, és elvinnék egy asszonyt, aki tetszenék nekem, egyebekben pedig Istenben vetném bizodalمام.

(...)